

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата філософських наук
Дойчика Максима Вікторовича
на дисертацію КАЧМАРА СВЯТОСЛАВА ЛЮБОМИРОВИЧА
«ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ВІРИ І РОЗУМУ В СХІДНІЙ
ПАТРИСТИЦІ: ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ І ЛОГІКО-
СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії**

Дисертація Качмара Святослава Любомировича присвячена розгляду проблеми співвідношення віри та розуму у східній патристиці. Здійснений у ній історико-філософський та структурно-логічний аналіз постає цікавою спробою актуалізації цієї проблеми. На нашу думку, ця спроба лише підтверджує наявність глибокого евристичного потенціалу окресленої теми дослідження. Співвідношення таких визначальних душевних здатностей людини як віра і розум залишається однією з найбільш важливих та дискусійних проблем усієї історії думки, і наш час не є винятком. Характер відповідей, даних східною патристикою в умовах фундаментальних світоглядних змін та соціокультурних перетворень, як ніколи, суголосний процесам, що розгортаються на наших очах. При цьому варто вказати на важливість присутності власного погляду та суджень автора дисертації у вступі поряд із цитованими думками з приводу актуальності теми дослідження.

Об'єктом дослідження визначено концептуалізацію проблеми співвідношення віри та розуму в історико-філософському контексті.

Предметом дослідження є постановка та вирішення проблеми співвідношення віри та розуму в східній патристиці.

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей постановки та вирішення проблеми співвідношення віри та розуму в східній патристиці. Окреслена мета стає досяжною завдяки розв'язанню визначених завдань.

За своїм об'єктом, предметом вивчення й метою робота цілком відповідає профільній тематиці досліджень, які проводяться на кафедрі філософії

Національного університету «Львівська політехніка» «Зміни становища людини у сучасних цивілізаційних процесах: філософсько-методологічні дослідження» (державний реєстраційний номер: 012 U 000797).

У роботі згадано низку методів, які було застосовано: історизму (за твердженням автора, для точності відтворення ідей Отців Церкви та уникнення їх модернізації), структурно-логічного аналізу (щоб уможливити концептуальне осмислення учень Отців Церкви), аналізу та синтезу (для виокремлення основних ідей у вченнях Отців східної Церкви та окреслення загального у концептуалізації проблеми співвідношення віри та розуму в східній патристиці), герменевтики (для поглиблення концептуалізації смислових аспектів вчення Отців Церкви), деконструкції (що, за словами автора, мала б сприяти руйнуванню стереотипів розуміння тієї чи іншої ідеї в історії східної патристики) та компаративного аналізу (завдяки якому досягається більша виразність «у розумінні бачення кожним Отцем названої проблеми»).

Як випливає з роботи С.Л. Качмара, застосування окреслених методів мало на меті досягнення високого ступеню обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків роботи.

Наукова новизна роботи сформульована дисертантом у «Вступі» дисертації (с.9-10) (с.2-3 автореферату) та підтверджена розгортанням дослідження у п'яти розділах дисертації. Слід звернути увагу на те, що автору дисертації, в цілому, вдалося здійснити структурно-логічний аналіз основних положень східної патристики щодо проблеми співвідношення віри та розуму.

Окремі положення дисертації мають статус наукової новизни та сформульовані в якості висновків роботи. Наукова новизна результатів проведеного С.Л. Качмаром дослідження полягає в тому, що вперше було з'ясовано, що основною тенденцією в становленні проблеми співвідношення віри та розуму в працях головних представників східної патристики постає перехід від неконцептуального погляду на співвідношення віри та розуму до раціоналістичного і від раціоналістичного – до містичного; звертаючись, у

першу чергу, до учень Григорія Богослова та Климента Олександрійського, автор ілюструє важливість відмінності між теоретичною та практичною аспектами в постановці та вирішенні проблеми співвідношення віри і розуму в східній патристиці. У випадку Григорія Богослова, саме практичне втілення вирішення проблеми співвідношення віри та розуму було виразнішим і справило більший вплив на розвиток богослов'я східної Церкви. І навпаки, як у випадку Климента Олександрійського, саме теоретична складова проблеми була розроблена найґрунтовніше, в той час, як на практиці теорія співвідношення віри та розуму «не дозволяла розвинути ортодоксальне богослов'я»; автором також запропоновано критичний аналіз відмінностей східного від західного християнського богослов'я в контексті проблеми співвідношення віри та розуму: християнський Захід, на відміну від Сходу, залишався на позиціях бачення цієї проблеми Климентом Олександрійським, де віра була нижчим ступенем знання, в той час, як східна патристика в особах Григорія Нисського, Псевдо-Діонісія Ареопагіта, Максима Сповідника та Григорія Палами пішла шляхом ототожнення віри з найвищим рівнем богопізнання.

Запропонований дисертантом структурно-логічний підхід уможливив виокремлення поняттєвих і ціннісних характеристик розуміння співвідношення віри та розуму у східній патристиці, зробити обґрунтовані висновки. На основі виокремлення загальних підходів в західному та східному богослов'ї представлено цілісну, системну картину процесу концептуалізації проблеми співвідношення віри та розуму в східній патристиці. Значний внесок отриманих результатів в історію філософії визначає теоретичне значення роботи.

Робота має також значну практичну цінність, яка полягає в можливості застосування отриманих результатів при викладанні теоретичних курсів із філософії та релігієзнавства, проведенні заходів з інтенсифікації міжконфесійного діалогу та утвердження принципу толерантності, подальших наукових розвідках студентів і аспірантів.

Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження пройшли належну апробацію: знайшли відображення в 10 одноосібних наукових публікаціях. Це 5 статей, з яких 4 надруковані у фахових наукових виданнях України, 1 – за кордоном та 5 тез доповідей. Думки автора за темою дослідження обговорювались на 6-ти наукових конференціях.

Автореферат і публікації повністю висвітлюють положення дисертації. Оформлення роботи і викладення матеріалу, в цілому, не викликають заперечень. Достовірність результатів, вірогідність положень та висновків забезпечується опрацюванням достатнього списку наукової літератури (250 найменувань, з яких 72 – іноземними мовами). Творче переосмислення та розробка автором теоретичних засад дослідження, що закладені у працях його попередників, ретельність аналізу значного обсягу фактичного матеріалу дозволяє вважати дослідження С.Л. Качмара достатньо самостійним, а результати дослідження достовірними та вагомими.

Дисертація має чітку структуру, що обумовлена логікою дослідження й складається зі вступу, п'яти розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаної літератури.

У першому розділі «Джерельна база та методологія дослідження» автором здійснено огляд першоджерел та зарубіжної та вітчизняної критичної літератури за темою дисертації, уточнено зміст таких понять як «апологетика» та «східна патристика», проаналізовано основні методологічні підходи, важливі для ефективного розв'язання окресленої проблеми. Як позитив, слід відзначити залучення автором до аналізу великого масиву фахової англійської літератури, і, що дуже важливо, критичної літератури останніх 5 років.

У другому розділі «Неконцептуальне бачення проблеми співвідношення віри і розуму донікейської патристики: апологет Юстин Мученик (філософ) і Татіан» дисертант намагається простежити особливості початкового етапу формування дискурсу щодо проблеми співвідношення віри та розуму у християнській апологетиці, зокрема виокремлює відмінності у поглядах Юстина Філософа і Татіана.

Третій розділ дисертації «Раціоналістична концепція співвідношення віри і розуму східної донікейської патристики: Климент Олександрійським і Оріген» присвячено аналізу концептуалізації проблеми співвідношення віри та розуму в межах подальшого розширення дискусії щодо можливості богопізнання. Підкреслюється філософсько-раціоналістичний характер розуміння цієї проблеми Климентом Олександрійським та його учнем Орігеном.

У четвертому розділі «Зародження містичної концепції співвідношення віри і розуму: великі каппадокійці» автор досліджує особливості розуміння проблеми співвідношення віри та розуму великими каппадокійцями, простежує процес часткової елімінації ними цієї проблеми від філософського підходу та поступового переходу на позиції містицизму.

У п'ятому розділі «Утвердження містичної концепції співвідношення віри і розуму: Псевдо-Діонісій Ареопагіт, Максим Сповідник, Іоан Дамаскін та Григорій Палама» увага зосереджена на аналізі основних підходів до проблеми співвідношення віри та розуму представниками останнього періоду східної патристики.

Мета, поставлена в роботі, в цілому, досягнута. Разом з тим, визнаючи відповідний науковий рівень виконання роботи, вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що деякі положення в роботі С.Л. Качмара мають дискусійний характер і потребують уточнення.

1. Надаючи характеристику застосованих у роботі методів дослідження, автор згадує деконструкцію, що за його словами, мала б сприяти руйнуванню стереотипів розуміння тієї чи іншої ідеї в історії східної патристики. І тут хотілося б уточнення, про що саме йде мова, і чи досяг автор своєї мети, застосовуючи цей метод?

2. Питання викликають визначені завдання, що не в повній мірі віддзеркалюють структуру роботи, заявлену у змісті.

3. У дисертації на с. 11 вказано, що основні теоретичні положення і висновки дисертаційної роботи знайшли своє відображення у шістьох наукових статтях, проте в авторефераті чомусь згадуються лише п'ять (с.19).

4. При розгляді історії досліджень життя та літературної спадщини східної патристики у підрозділі 1.1. «Огляд першоджерел та дослідницької літератури» на с. 16, с. 18, с. 19 згадується значний ряд авторів та їх праці без відповідних посилань у тексті, хоча у самому списку використаної літератури дані джерела наявні. Окрім того у підрозділі 1.1. автор згадує «статті» таких дослідників, як У. Головач, В. Жуковський, «праці» М. Приходька, А. Гагінського, Р. Омельчука, І. Кокіна, «статті та монографії» В. Хелеман, Дж. Пірвса, Е. Гудінафа (с.19), хоча у списку використаної літератури зазначених джерел немає. І навпаки, у списку використаної літератури подано деякі джерела, згадки і посилання на які у тексті роботи відсутні (наприклад, пункти 5, 78, 119, 212, 215).

5. На жаль автор не вказує наприкінці кожного з розділів роботи свої наукові публікації, які могли б проілюструвати основні положення теми. Окрім того і список використаної літератури містить у своєму переліку лише одну статтю автора з теми дисертації.

6. З аналізу тексту роботи випливає, що проблема, віддзеркалена у підрозділі 5.5. «Східно-патристичні теорії співвідношення віри та розуму в історії української культури та їх місце в самоідентифікації традиційного православного богослов'я» виходить за межі заявленого предметного поля дослідження, його мети та окреслених завдань.

7. Робота С.Л. Качмара не позбавлена й певних стилістичних огріхів (с. 3, с. 5, с. 8, с. 9 та ін.), друкарських помилок (с. 6, с. 9, с. 144-145 та ін.). Також авторові слід уніфікувати стиль вживання імен та прізвищ вказаних у роботі дослідників (с. 18-19, с. 45, с. 153).

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку роботи та не знижують її високого науково-теоретичного та науково-практичного рівня. Усе сказане дає підстави стверджувати, що дисертація Качмара Святослава Любомировича «Проблема співвідношення віри і розуму в східній патристиці: історико-філософський і логіко-структурний аналіз» є актуальним, новим, самостійним і завершеним дослідженням; а її результати та

висновки – науково обґрунтовані й значущі для подальшого розвитку історико-філософських студій. Робота відповідає вимогам “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року, а її автор Качмар Святослав Любомирович заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії.

Офіційний опонент

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії, соціології та релігієзнавства
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

М.В. Дойчик

14 листопада 2016 р.

Підпис Дойчика Максима Вікторовича
засвідчую.

Вчений секретар

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»

В.В. Стинська

